

6. Горбачёв М. С. На Политбюро 2 апреля 1987 р. Об итогах визита Тэтчер // Горбачев-Фонд. – М., 2010.
7. Журавлева Е. С. Актуальные проблемы международных отношений и внешняя политика СССР : Учеб. пособие. – М., 1989.
8. Лебедев А. Очерки британской внешней политики (60–80-е годы). – М., 1988.
9. Левенец А. В. Великобритания в системе современных политических отношений Восток – Запад (1979 – 1989 гг.) : Автореф. дис. ... канд. ист. наук. – К., 1989.
10. Новак О. Варто подивитися // Київська правда. – 1990. – 9 червня (№ 131). – С. 1.
11. Нота Посольства СССР в Великобритании Министерству Иностранных Дел Великобритании "Об областях сотрудничества по двустороннему Соглашению о сотрудничестве в изучении, исследовании и освоении космического пространства". – Архив внешней политики Российской Федерации, ф. 162, оп. 65, п. 389, д. 1, л. 1.
12. Огден К. Маргарет Тэтчер. Женщина у власти. – М., 1992.
13. Писанська В. Дні Великобританії в СРСР. Крайого шансу немає // Вечірній Київ. – 1990. – 6 червня (№ 130). – С. 1.
14. Посольство СССР в Великобритании. Дневник международных контактов британского правительства за февраль 1986 г. – Архив внешней политики Российской Федерации, ф. 162, оп. 63, п. 380, д. 5, л. 4.
15. Робертс Дж. Говорите прямо в канделябр: культурные связи между Британией и Россией в 1973 – 2001 гг. – М., 2001.
16. Chernobyl. Parliamentary Debates. House of Commons. – Series 6. – Vol. 135 c228W. – Режим доступу: http://hansard.millbanksystems.com/written_answers/1988/jun/16/chernobyl.
17. Chernobyl. Parliamentary Debates. House of Commons. – Series 6. – Vol. 162 c478W. – Режим доступу: http://hansard.millbanksystems.com/written_answers/1989/dec/01/chernobyl.
18. Chernobyl. Parliamentary Debates. House of Commons. – Series 6. – Vol. 136 cc 727-8W. – Режим доступу: http://hansard.millbanksystems.com/written_answers/1988/jul/07/chernobyl.

19. Chernobyl (Restrictions). Parliamentary Debates. House of Commons. – Series 6. – Vol. 139 cc 737-8W. – Режим доступу: http://hansard.millbanksystems.com/written_answers/1988/nov/03/chernobyl-restrictions.
20. Soviet Union. Parliamentary Debates. House of Commons. – Series 6. – Vol. 93 cc291-2W. – Режим доступу: http://hansard.millbanksystems.com/written_answers/1986/mar/07/soviet-union-fissile-material-exports.
21. Soviet Union. Parliamentary Debates. House of Commons. – Series 6. – Vol. 93 c492W. – Режим доступу: http://hansard.millbanksystems.com/written_answers/1986/mar/12/soviet-union.
22. Soviet Union. Parliamentary Debates. House of Commons. – Series 6. – Vol. 121 cc704-5W. – Режим доступу: http://hansard.millbanksystems.com/written_answers/1987/nov/04/soviet-union.
23. Soviet Union. Parliamentary Debates. House of Commons. – Series 6. – Vol. 156 cc295-6W. – Режим доступу: http://hansard.millbanksystems.com/written_answers/1989/jul/06/soviet-union-joint-ventures.
24. Special Sales. Parliamentary Debates. House of Commons. – Series 6. – Vol. 123 cc775-6W. – Режим доступу: http://hansard.millbanksystems.com/written_answers/1987/dec/04/special-sales.
25. Thatcher M. The Downing Street Years. – L., 1993.
26. Trade: UK and Soviet Union. Parliamentary Debates. House of Lords. – Series 6. – Vol. 506 cc981-3W. – Режим доступу: <http://hansard.millbanksystems.com/lords/1989/apr/21/trade-uk-and-soviet-union>.
27. USSR. Parliamentary Debates. House of Commons. – Series 6. – Vol. 89 c590W. – Режим доступу: http://hansard.millbanksystems.com/written_answers/1986/jan/15/ussr.
28. USSR. Parliamentary Debates. House of Commons. – Series 6. – Vol. 143 c173W. – Режим доступу: http://hansard.millbanksystems.com/written_answers/1988/dec/07/ussr.

Надійшла до редколегії 06.05.14

О. Машевский, д-р ист. наук, проф.,
В. Садыкова, асп.

Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев, Украина

БРИТАНО-СОВЕТСКОЕ СОТРУДНИЧЕСТВО В ТОРГОВО-ЭКОНОМИЧЕСКОЙ СФЕРЕ ВО ВТОРОЙ ПОЛОВИНЕ 1980-Х ГГ.

В статье рассматриваются особенности торгово-экономических отношений Великобритании и Советского Союза во второй половине 1980-х гг. Проанализировано углубление британо-советских экономических связей путём укрепления личностных контактов М. Тэтчер и М. Горбачёва, подписания ряда взаимовыгодных соглашений и проведения двусторонних культурных мероприятий, в частности "Дней Великобритании" в СССР в г. Киеве.

Ключевые слова: Великобритания, СССР, торгово-экономическое сотрудничество, М. Тэтчер, М. Горбачёв.

O. Mashevsky, Doctor of History, Prof.,
V. Sadykova, Postgraduate Stud.
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

BRITISH-SOVIET COOPERATION IN TRADE AND ECONOMIC SPHERE IN THE SECOND PART OF 1980

This article is devoted to the problem of trade and economic relations between Great Britain and the Soviet Union in the second part of 1980. Deepen British-soviet economic relations by strengthening personal contacts of M. Thatcher and M. Gorbachev, concluding a number of mutual advantageous agreements and realization bilateral cultural events, including "Days of Great Britain" in the USSR in Kiev are analysed.

Key words: Great Britain, USSR, trade and economic cooperation, M. Thatcher, M. Gorbachev.

УДК 94(420)"1066/1307"

О. Охріменко, асп.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

БУДИНОК ЯК ЖИТТЄВИЙ УНІВЕРСУМ АНГЛІЙСЬКИХ МІЩАН ХІ-ХІІІ СТ.

На основі писемних, археологічних та візуальних джерел охарактеризовано міський будинок Англії ХІ-ХІІІ ст. Проаналізовано значення дому як особливого соціального простору в повсякденному житті англійського міщанства розвинутого Середньовіччя.

Ключові слова: будинок середніх віків, повсякденне життя, середньовічне місто, Англія, розвинуте Середньовіччя.

Будинок для міщан Англії розвинутого Середньовіччя був не просто будівлею, місцем проживання, з ним пов'язані такі соціальні структури, як сім'я, він відображав соціальний статус власника тощо. Дім, що поєднував природні (захист, харчування, відпочинок) та соціальні (праця та комунікації) потреби людини, був життєвим універсумом англійського бюргерства ХІ-ХІІІ ст.

Дослідження повсякденного життя англійців доби високого Середньовіччя розпочалося ще в ХІХ ст. З того часу до початку ХХ ст. британські дослідники зосереджували свою увагу на проблемах щоденних занять,

структурі дому та хатнього начиння в середні віки, що характерно для праць Т. Райта [37], подружжя Квеннеллів [40], С. Едді [2] та інших. Ці перші розвідки проблеми зосереджувалися на матеріальному вимірі дому. До того ж вчені ХІХ – початку ХХ ст. у своїх працях відображали ідейний дух свого часу: життя намагалися розрізнити на чоловічу та жіночу царину, публічну та приватну, де будинок став жіночою сферою, навіть ввели поняття "домогосподарка" ("housewife") [33, р. 75].

У 1930-х рр. з'являються праці, написані на основі археологічних розвідок. Так, М. Вуд [53] досліджувала

"домашню" архітектуру "норманського" типу – немонументальні пам'ятки зодчества XI-XII ст. в Англії, створені нормандцями або під їхнім впливом. Саме вона запропонувала типологію будинків за різновидом головного холу, розташуванням коридорів та горішніх поверхів, якою користуються і досі. Цей напрямок виявився також перспективним, особливо після 1960-х рр., коли у Великобританії розпочалися активні археологічні роботи, відображені у дослідженнях Дж. Шофілда [41], Д. Кларка [29], В. Пантіна [39], Дж. Манбі [36] та інших.

Медієвісти 1960-90-х рр. зробили узагальнюючі висновки з проблеми будинку, його соціального значення в західноєвропейському суспільстві доби середніх віків [55; 56; 57]. Британські дослідники П. Дж. П. Голдберг та М. Ковалевські, аналізуючи історіографію проблеми англійського будинку епохи Середньовіччя, дійшли висновку, що дім в середні віки в Англії – це не просто особлива за конструкцією будівля, а й соціальний простір, детальний аналіз якого лишився поза увагою вчених до початку XXI ст. [34, р. 1, 4]. Сучасні дослідження будинку англійських міщан стосуються переважно періоду пізнього Середньовіччя чи Тюдоровського часу, тоді як XI-XIII ст. все ще є маловивченим.

Свідчення про англійські будинки XI-XIII ст. за міськими матеріалами надзвичайно різноманітні: це писемні, археологічні та візуальні джерела. До першої групи належать законодавчі акти [6; 15; 46], петиції та заповіді міщан [48; 49], наративи [3; 35; 44; 45; 54]. До другої – власне залишки будинків і речей домашнього вжитку з Лондона, Оксфорду та інших міст, виявлені під час розкопок [39; 47; 52; 53]. До третьої групи належать мініатюри рукописів та вітражі з міських соборів [1; 4; 5; 7-14; 16-28; 30-32; 50; 51].

Щоб виокремити значення дому в міському просторі Англії XI-XIII ст., звернемося до творів, написаних народною мовою в цьому середовищі. В середньоанглійських фабліо XIII ст. всі події розгортаються в будинку, або стосуються житла. Так, у "Пані Сіріц" перша та заключна частина дії відбуваються в домі Марджері, а середня – в помешканні Сіріц [54, с. 34-74]. Натомість у фабліо "Про Лиса та Вовка" всі нещастя головних героїв починаються, коли ті, покидають власні житла [54, с. 78-104]. Разом із тим, фабліо-"утопія" "Країна Кокань" стверджує, що в тому раю "немає будинків, кімнат" [54, с. 14], людина в ньому – частина природи, однак є там абатство із численними келіями [54, с. 18]. Як бачимо, будинок як локація розповіді є центральною. Отже, і життя англійського бюргерства високого середньовіччя зосереджується навколо дому.

Зведення будинку – це складний інженерний процес. Поєднання різних матеріалів, вираховування висоти, міцності та надійності будівлі та те, що за майже тисячу років середньовічної будівлі "вижили", показує високий розвиток інженерної думки того часу. Так, Олександр Неккам відзначає, що при будівництві слід вищі поверхи будувати з нахилом до центру, а не точно по кладці першого, інакше не уникнути руйнування такої конструкції [3, р. 253].

Для побудови дому залучалася ціла низка майстрів, робота яких високо цінувалася суспільством. Тому не дивно, що каменярі, муляри, теслярі, столяри та інші стають об'єктом зображення у вишивці (гобелені з Байо), мініатюрах з Біблій, Псалтирів та інших манускриптів [22, f. 64, 66v; 51, f. 59v, 60]. Майстри-будівельники використовували значну кількість складних знарядь [42; 43]. Імена деяких професіоналів справи увіковічені на зведених ними спорудах. Нам відомо про Роберта Масона (будівельник Собору Сент-Олбансу в 1000 р.), Вільяма з Сенсу (помер 1184 р., розбудовував Кентер-

берійський собор), Вільяма Англія (помер 1214 р., працював над Кентерберійським собором), Еліаса з Дарему (помер 1246 р., майстер Солсберійського собору), Майкла з Кентербері (помер 1321 р., споруджував собор у рідному місті) та інших. Очевидно, що вони працювали не тільки над монументальною архітектурою, а й "простими" будинками. Так, в останній чверті XIII ст. Мод ле Бер з Ноттінгему скаржиться королю на будівельника, який мав би зробити комин в його будинку, щоправда не називає його ім'я. Майстра наймав, за проханням позивача, констебль Ноттінгему Генрі Потрель [48], що засвідчує приналежність масонів до міських корпорацій.

Фабліо "Країна Кокань" згадує основні елементи конструкції будинку, але замість звичних елементів, там – "Пирог з білого борошна там замість черепиці // На церкві, покоях, кімнатах і холах. // Балки – жирні сосиски – // Багата їжа для принців та королів..." [54, с. 18]. Отже, бачимо два елементи будинку, що становлять його основу в уявленнях англійських міщан розвиненого Середньовіччя, – балки і черепиця (покрівля).

Основою стін англійського будинку XI-XIII ст. були дерев'яні балки або практично неотесані камені. За археологічними знахідками, товщина стін була приблизно 3 фути або 90 см (підвальна частина – 3-4 фути, другого поверху – 3-9 дюймів або близько 8-23 см), висота – 16 футів або майже 5 м [53, р. 223]. Наприклад, товщина стін "Будинку короля Іоанна" становить 2 фути та 2 дюйми (майже 65 см) [53, р. 226].

Високі, кількаповерхові будинки впливають і на ментальність. Як відзначає А. Я. Ястрембіцька, характерна для середньовічного житла спрямованість вгору пояснювалася не тільки обмеженістю простору в середньовічному місті, але й "вертикальною орієнтацією" середньовічної свідомості. Недарма багаторясною була і сільська садиба. Дім тягнувся вгору і при цьому втрачалася суворі чіткість римського планування [58, с. 44].

Основним матеріалом, який застосовувався у будівництві та повсякденному виготовленні речей в Англії XI-XIII ст., було дерево. Однак дерев'яний світ середніх віків сприяв постійним пожежам. Довго ще зберігалася у спогадах велика пожежа 1135 р. у Лондоні: "Пам'ятається..., що, коли будинок від пожежі запалав, велика частина міста через цю пожежу згоріла, так само, як сталося у перший рік правління короля Стефана..." [6, р. 328-329]. Пожежі у містах, подібні цій, постійно відзначаються у хроніках. Так, Флоренс Вустерський пише, що полум'ям лише у 1122 р. були охоплені Глочестер, Йорк, Рочестер, Лейстер [45, р. 234, 252-253] тощо.

Зрештою в період високого Середньовіччя кам'яне будівництво взяло гору, ставши головним суперником дерев'яному. Володіння кам'яним будинком, констатують Ж. Ле Гофф, – ознака багатства і влади [55, с. 252]. Каміння для спорудження будинків в англійських містах почало використовуватися лише з XIII ст., але й таку споруду могли дозволити лише багаті жителі. До XV ст. будівництво з каменю не було поширеним явищем [47, р. 34].

Підземні споруди під будинком починають бути популярними з кінця XIII ст., хоча деякі льохи датують XII ст. [47, р. 41]. Цікавою є справа гасконських торговців до короля Едуарда I. Вони скаржаться на посадовців Бостона. Ті, мовляв, заважають їм користуватися "королівськими льохами", в яких вони зберігають вина. Бейліфи міста ж підняли орендну плату з 22 до 45 марок, яку торговці з Гасконі відмовляються платити. Останні звертаються до короля, щоб їм дозволили користуватися льохами за старою ціною, або надали право винайматися інші, де плата буде меншою. За рішенням короля, урядники міста чинили не правильно: льохи належать королю, він встановлює розмір орендної пла-

ти. Якщо ж хочуть підвищити суму за таку послугу, то слід або збільшити площу льохів або вирахувати її відповідно до якості вин, які будуть там зберігатися [49].

Каналізація становила значну проблему міського будинку. Так, "Асиза про будівництво" врегулює *"cameris necessariis"*: вигрібні ями мають бути відділені від сусідів кам'яною стіною за два з половиною кроки, якщо стіни не буде, – тоді за три з половиною [6, р. 323-324].

Підлога покривалася шаром глини, бл. 30-40 мм завтовшки, але вона швидко пошкоджувалася, тому почали додавати розчини вапна, деревину, каміння; часто всипали рогозом [47, р. 38]. Керамічна плитка для підлоги почала застосовуватися з другої половини XIII ст. [52].

За археологічними знахідками, покрівля будинку була з черепиці, зрідка – дерев'яною, вкрай рідко – соломиною. Для захисту від пожеж дахи будинків заборонили робити з очерету, соломи та рогозу, дозволено лише черепицю та дранку. Як би там не було, в лондонському Чіпсайді черепиці не знайдено до XII ст. [47, р. 27].

Домашнє вогнище спочатку розташовувалося посередині кімнати не огорожуючи і без димаря. Місце для нього вимощували з обмолених череп'яних шматків. "Асиза про будівництво" встановила обов'язково обладати вогонь кахлем або тинкувати [6, р. 333]. Лише з кінця XIII ст. вогнища почали розташовувати біля стіни [47, р. 40]. Знаходимо зображення каміну [17, ф. 13v; 32], чи людей, які гріються біля вогню [11, ф. 4; 32, р. 4].

Як показують археологічні дослідження, стіни у приватних будинках не штукатурили, втім інколи білили. Інтер'єр будинку описує пісня "Вітання подруги": "Сидіння і ложа в домі стоять, // На них килими й покривала стелять; // Прекрасними квітами дім нас вітає, // Духмянощі трав у ньому витають" [44, р. 64]. Та й у "Пані Сіріці" автор звертає увагу на внутрішнє оздоблення: "І зайшов до того холу, що був прикрашений цінними тканинами..." [54, с. 34]. Олександр Неккам пише про квіти, які розташовували на підвіконні [37, р. 97].

Прослідковується на рівні побуту англійських міщан розвинутого Середньовіччя і становлення індивідуальності. Лави (місця сидіння для загалу, для рівних осіб) поступаються стільцям (індивідуальним). Це твердження підкріплюється мініатюрами. Зображення лави маємо у випадках соціальної рівності осіб, які на ній сидять [7, ф. 144; 8, ф. 98v; 14, р. 46; 22, ф. 14v, 53v, 58; 30, ф. 166], єдність [7, ф. 208; 17, ф. 94; 21, ф. 104; 22, ф. 1; 23, ф. 252]. Натомість стільці у манускриптах XI-XII ст. – це престол Господа або короля [19, ф. 27; 21, ф. 49; 22, ф. 2v, 22v, 54v; 23, ф. 5]. З XIII ст. на стільцях зображують й представників міських професій, перш за все інтелектуалів – лікарів, вчених, писарів [4, ф. 1, 6; 7, ф. 228v; 9, ф. 34v].

Специфічною особливістю англійського житла було розділення кімнат на спальню і хол. Перша була призначена для інтимного, особистого життя людини, а друга – для "суспільного". До холу запрошують гостей, як описують це і пісня "Вітання подруги" [44, р. 64], і фаблію "Пані Сіріці" [54, с. 34]. Ознакою ж міського будинку Англії XI-XIII ст. була наявність магазинів. Власне є два поняття, які характеризують крамницю: робочий простір – *shop* (шоп), та місце, де здійснюється продаж, – *selda* (сельда) [38, р. 184]. Їх потрібно розрізняти, адже за звичаями, наприклад, Екстеру XIII ст., людина могла жити в сільській місцевості, проте мати право сельди [15, р. 112, 118], а в Норвічі приїжджі торгували лише у цих місцях [46, р. 38].

Зафіксовано, що в 1234 р. в Кентербері було близько 200 магазинів, в 1300 р. в Честері – близько 270 [29, р. 59], численні торгові ятки тягнулися вздовж центральних вулиць у великих містах [29, р. 62]. До нашого часу від XI-XIII ст. збереглися три таких крамниці: "Єв-

рейський будинок" в Лінкольні (бл. 1170-1180 pp.), "Такліс Інн" в Оксфорді (бл. 1291-1300 pp.) та "Музичний будинок" в Норвічі (бл. 1175 p.) [29, р. 82-83].

Відзначимо особливість простору міського будинку в Англії XI-XIII ст.: зростання значення комфортності, зручності, "гігієни простору".

По-перше, ми вже переконалися вище, що англійці високого Середньовіччя в містах не жили в повному смороді чи бруді: в повсякденному житті кожен дбав про середовище, що його оточує, санітарію власного будинку, гігієну побуту.

По-друге, англійські міщани у час високого середньовіччя урізноманітнили свій побут такими речами, як дзеркало [1, ф. 8; 25, ф. 8; 26, ф. 6v], гребінець для волосся [12, ф. 29], столовий посуд тощо. Скрині, столи, лави, стільці мають прикраси, зроблені майстерно столярами та ковалями. Ліжко мало кілька ковдр та подушок [1, ф. 57; 4, ф. 64; 5, ф. 26; 8, ф. 70, 144v; 10, ф. 1v; 13, ф. 100, 121v; 17, ф. 3v; 18, ф. 57v, 93v; 19, ф. 52; 20, ф. 40; 22, ф. 2v, 3; 24, ф. 1v, 2v; 25, ф. 47 v; 32, ф. 26; 50, ф. 89v], інколи й бильце, які відділяло його від стіни [20, ф. 40]. Це свідчить про зростання заможності та прагнення до комфорту.

Орієнтація будинків на вулиці не була чітко визначена. Лише в XIII ст. маємо приклад врегулювання такої обставини. Генріх III у місті Скарбороу (1255 p.) наказує розташовувати будинки "лицем" до вулиці [38, р. 183]. Очевидно, таке рішення короля було прийняте під враженням від поїздки в Париж 1254 p., про яку оповідає Матвій Паризький [35, ф. 481]. Інколи зверху будинку прикрашав флюгер [22, ф. 4; 27, ф. 2, 121, 121v; 28, ф. 25; 32, ф. 55].

Важливою проблемою залишається визначення правового статусу власності у місті. У 1086 p. та раніше міську власність описують як *mansura*, *haga* (огорожа), *domus* (дім). Її отримували вільно за грошову ренту. Термін *"burgage"* з'являється після 1066 p., щоб підкреслити, що жителям надано міське право, вони є *"burgess"* (*"citizen"* для кафедральних міст). Як переконалися вище із петиції гасконських торговців [49], власність у місті мали і аристократія, іноземці. Загалом відзначимо, що ця проблема залишається дискусійною та потребує окремого дослідження.

Таким чином, життя англійського бюргерства високого Середньовіччя зосереджувалося навколо дому. Будинок поєднував у собі як приватний, так і публічний простір (холи та крамниці поруч з приватними кімнатами). Конструкція будинку в містах Англії розвинутого Середньовіччя була з основами-балками та черепицею як накриттям, багатоповерхова, з численними розгалуженнями та, фактично, індивідуальною розбудовою. В XI-XIII ст. відбувається закономірний перехід від дерев'яного до кам'яного будівництва, з використанням цегли. Імена майстрів-будівельників увіковічують на зведених ними спорудах. Внутрішнє оздоблення та хатне начиння будинків бюргерів Англії XI-XIII ст. свідчить про досить високу гігієну простору, комфортність та прояви індивідуальності.

Список використаних джерел

1. Aberdeen University Library (Aberdeen, Scotland, Great Britain). – MS 24 [Aberdeen Bestiary].
2. Addy S. O. The evolution of English house. – London, 1889.
3. Alexandri Neckam, De naturis rerum libri duo: with the poem of the same author, De laudibus divinæ sapientiae/ Ed. by Thomas Wright. – London: Longman, 1863.
4. All Souls College (Oxford, Great Britain). – MS 71.
5. All Souls College (Oxford, Great Britain). – MS 79.
6. Assisa Aedificatione // Munimenta Gidhallae Londoniensis: Liber Albus, Liber Custumarum, Et Liber Horn/ Ed. by H. T. Riley. – Longman, Brown, Green, Longmans, and Roberts, 1861. – Vol. I.
7. Bibliothèque Mazarine (Paris, France). – MS 0034.
8. Bibliothèque Sainte-Geneviève (Paris, France). – MS 0012.
9. Bodleian Library (Oxford, Great Britain). – MS Ashmole 399.
10. Bodleian Library (Oxford, Great Britain). – MS Bodleian 602.

11. Bodleian Library (Oxford, Great Britain). – MS Bodleian 614.
12. Bodleian Library (Oxford, Great Britain). – MS Douce 366.
13. Bodleian Library (Oxford, Great Britain). – MS Douce 88.
14. Bodleian Library (Oxford, Great Britain). – MS Junius 11.
15. Borough Customs/ Ed. by M. Bateson. – Selden Society, 18, 21, 1904-06. – Vol. I.
16. British Library (London, Great Britain). – MS Royal 1 D I.
17. British Library (London, Great Britain). – MS Arundel 157.
18. British Library (London, Great Britain). – MS Egerton 1151.
19. British Library (London, Great Britain). – MS Harley 3244.
20. British Library (London, Great Britain). – MS Harley 4751.
21. British Library (London, Great Britain). – MS Harley 5102.
22. British Library (London, Great Britain). – MS Harley 603.
23. British Library (London, Great Britain). – MS Royal 1 D I.
24. British Library (London, Great Britain). – MS Royal 1 D X.
25. British Library (London, Great Britain). – MS Royal 12 C XIX.
26. British Library (London, Great Britain). – MS Royal 12 F XIII.
27. British Library (London, Great Britain). – MS Royal 13 C VII.
28. British Library (London, Great Britain). – MS Sloane 2435.
29. Clark D. The Shop within? An Analysis of the Architectural Evidence for medieval Shop// Architectural History. – 2000. – Vol. 43.
30. Corpus Christi (Cambridge, Great Britain). – MS 22.
31. CVMA № 002138 // Corpus Vitrearum Medii Aevi: Medieval Stained Glass in Great Britain [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.cvma.ac.uk/>.
32. Dombibliothek Hildesheim (Hildesheim, Germany). – St. Alban's Psalter.
33. Goldberg P. J. P. The public and the private: women in pre-plague economy // Thirteenth Century England III Proceedings of the Newcastle upon Tyne Conference / Ed. by P.R. Coss, S.D. Lloyd. – 1991.
34. Goldberg P. J. P., Kowalevski M. Introduction. Medieval domesticity: home, housing and household // Medieval Domesticity: Home, Housing and Household in Medieval England/ Ed. by M. Kowalevski, P. J. P. Goldberg. – Cambridge: Cambridge University Press, 2008.
35. Matthaei Parisiensis monachi sancti Albani, Chronica majora/ Ed. by H. R. Luard. – In 7 vols. – Vol. V. A.D. 1248 to A.D. 1259. – London, 1880.
36. Munby J. J.C. Buckler, Tackley's Inn and Three Medieval Houses in Oxford // Oxoniensia. – XLIII. – 1979.
37. Our English home: its early history and progress, with notes on the introduction of domestic inventions. – Oxford; London: J.H. and Jas. Parker, 1861.
38. Palliser D.M., Slater T.R., Patricia Dennison E. The Topography of towns 600-1300// The Cambridge urban history of Britain. In tree vol. –

- Vol. 1, 600-1540/ Ed. by D. M. Palliser. – Cambridge: Cambridge University Press, 2008.
39. Pantin W.A. Medieval English Town-house Plans // Medieval Archaeology (Society for Medieval Archaeology). – № 6. – 1962.
40. Quennell M., Quennell C. H. B. A History of Everyday Things in England. – London: B. T. Batsford Ltd, 1918.
41. Schofield J. The construction of Medieval and Tudor Buildings in the City of London // Construction History. – Vol. 7. – 1991.
42. Shelby L. R. Medieval Mason's Tool. II. Compass and Square// Technology and Culture. – 1965, Spring. – Vol. 6, № 2.
43. Shelby L. R. Medieval Mason's Tool: The Level and the Plumb Rule// Technology and Culture. – 1961, Spring. – Vol. 2, № 2.
44. The Cambridge songs: a Goliard's song book of the XIth century/ Ed. by K. Breul. – Cambridge: Cambridge University Press, 1915.
45. The Chronicle of Florence of Worcester: With the Two Continuations; Comprising Annals of English History, from the Departure of the Romans to the Reign of Edward I/ Transl. by T. Forester. – London: H. G. Bohn, 1854.
46. The Leet Jurisdiction in the City of Norwich/ Ed. by W. Hudson. – Selden Society, 5. – 1892.
47. The medieval household daily living: Medieval Finds from Excavations in London, c.1150-c.1450 – Vol. 6/ Ed. by G. Egan. – London: The Stationery office, 1998.
48. The National Archives (TNA, Great Britain). – Ancient Petition. – SC 8/322/E541.
49. The National Archives (TNA, Great Britain). – Ancient Petitions. – SC 8. – № 202/10063.
50. Trinity College (Cambridge, Great Britain). – MS 884.
51. Trinity College (Dublin, Great Britain). – MS 177.
52. Victoria and Albert Museum (London, Great Britain). – Tiles Collection.
53. Wood M. Norman domestic architecture // The Archeological Journal. – XCII. – 1935.
54. Англійські фабліо XIII ст.: Оповідання у віршах/ Пер. з середньоангл. – К.: Український письменник, 2013.
55. Ле Гофф Ж. Цивілізація середньовічного Запада/ Пер. с фр. – Екатеринбург: У-Фактория, 2007.
56. Пастуро М. Повседневная жизнь Франции и Англии во времена рыцарей круглого стола/ Пер. с фр. – М.: Молодая гвардия, 2001.
57. Фоссье Р. Люди Средневековья / Пер. с фр. – СПб: Евразия, 2010.
58. Ястребицкая А. Я. Западная Европа XI – XIII веков: Эпоха. Быт. Костюм. – М.: Искусство, 1978.

Надійшла до редколегії 03.06.14

А. Охрименко, асп.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

ДОМ КАК ЖИЗНЕННЫЙ УНИВЕРСУМ АНГЛИЙСКОГО МЕЩАНСТВА XI-XIII вв.

На основе письменных, археологических и визуальных источников охарактеризован городской дом Англии XI-XIII вв. Проанализировано значения дома как особого социального пространства в повседневной жизни английского мещанства развитого Средневековья.

Ключевые слова: дом средних веков, повседневная жизнь, средневековый город, Англия, развитое Средневековье.

A. Okhrimneko, Postgraduate Student

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

HOUSE AS A LIVING UNIVERSE OF THE ENGLISH TOWNSPEOPLE OF THE XITH-XIIITH CENTURIES.

On the written, visual and archaeological sources, the article describes townhouse in England of the XIth-XIIIth centuries. Author analyses the values of the house as a special social space in the daily life of the English townspeople during High Middle Ages.

Keywords: Norman domestic building, daily life, medieval city, England, High Middle Ages.

УДК 327[(477):(4)]"17/19"

М. Парахіна, канд. іст. наук, наук. співроб.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

УКРАЇНСЬКА НАЦІЯ В ЗАГАЛЬНОЄВРОПЕЙСЬКОМУ КОНТЕКСТІ:

УКРАЇНСЬКЕ ПИТАННЯ В МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИНАХ КІНЦЯ ХVІІІ – ПОЧАТКУ ХХ СТ.

Геополітичні зміни, які торкнулися всієї системи міжнародних відносин наприкінці ХVІІІ – початку ХІХ ст., і поява на політичній карті світу цілого ряду нових державних утворень спричинили потребу наукового переосмислення історії народів, які тривалий час не мали власної державності і як складова імперій були об'єктом політичного протистояння у регіональному і світовому масштабі. В статті проаналізовані основи державної етнополітики, обґрунтовано засади формування національної ідеї, як чинника українського державотворення, окреслено роль України в міжнародних відносинах кінця ХVІІІ – початку ХХ ст., визначено роль і місце українського народу як рушійної сили національно-культурного відродження. Показано значення ідеї слов'янської взаємності у різних її проявах та розвитку міждержавних контактів.

Ключові слова: Україна, Російська імперія, Австрійська імперія, політика, міжнародні відносини, національно-культурне відродження.

В історичній науці України за роки новітньої державної незалежності відбуваються суттєві зрушення в розвитку наукових досліджень, передусім у тематич-

ному та в теоретико-методологічному плані. Активно переосмислюються, повертаються й дискутуються схеми та періодизації класичної української історіо-